

ככה לא בונים חוקה

יובל שני 09.08.2018 13:00

תארו לכם שחוק הלאום היה נפתח בקביעה הבאה: "ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי ומדינתם של המיעוטים הלאומיים החיים בה". זו אינה הצעה חדשה של גוף פוסט ציוני לשינוי חוק הלאום, אלא תרגום ויישום לישראל של פרק ההקדמה לחוקה של מדינת לאום מובהקת - קרואטיה. הוויכוח הציבורי הנוקב סביב חוק הלאום מתמקד, בצדק רב, בקשר בינו לבין עקרון השוויון האזרחי שהכרזת העצמאות מעלה על נס, ובאיזון שהופר בין מאפייניה "היהודיים" של המדינה למאפיינים הדמוקרטיים שלה. ישראל היא אמנם המדינה היהודית היחידה בעולם, אך ממש לא מדינת הלאום היחידה. בחינה השוואתית של חוקות של מדינות לאום אחרות – מדינות הרואות עצמן כביטוי של הזכות להגדרה עצמית של עם מסוים החי בהן – מדגישה את הפגיעה שיש בחוק הלאום גם בזכויות הקבוצתיות של המיעוטים החיים במדינת ישראל. חוקות של מדינות לאום אחרות מדגישות בצד המעמד הדומיננטי של קבוצת הרוב במדינה את היותן של קבוצות אחרות חלק בלתי נפרד מהמדינה, ואת תפקיד המדינה להבטיח גם את צורכיהם הפרטניים, אך לא פחות מכך- הצרכים הקבוצתיים של בני המיעוט.

מלבד הדוגמה של קרואטיה, ניתן למנות גם מדינות לאום כמו הונגריה שבחוקתה נקבע כי "הלאומים החיים איתנו מהווים חלק מהקהילה הפוליטית ההונגרית ומהווים חלקים מכוננים של המדינה", וכי לצד ההכרה בתרבות ההונגרית, על המדינה לקדם ולשמר את המורשת, השפות והתרבויות של המיעוטים בהונגריה...". כך גם באוקראינה נקבע, כי המדינה תקדם את הזהות של האומה האוקראינית אך גם את של המיעוטים החיים בה. ועוד לא דיברנו על חוקות של דמוקרטיאות אחרות שאינן דווקא מדינות לאום כמו צרפת המחויבת לערכי ה"חירות-שוויון-אחוה" וארה"ב המחויבת להגנה שווה לכל האזרחים ולהפרדה של הדת מהמדינה.

חוק הלאום חריג מאד בנוף החוקתי הבינלאומי בכך שהוא מתעלם מהיחס בין המיעוטים החיים בין ישראל לבין המדינה ואינו מנסה כלל לאזן בין חובת המדינה לקדם את האינטרסים של קבוצת הרוב – ואין חולק כי יש למדינה חובה שכזו – לבין החובה שלה לקדם את האינטרסים של קבוצת המיעוט. סעיף 1 לחוק מגדיר את מדינת ישראל כמדינת לאום ייחודית לעם היהודי, מבלי לנסות – בניגוד לחוקות של מדינות הלאום האחרות – למצוא דרך שתאפשר למיעוטים החיים בישראל להרגיש כי הם חלק מהמדינה וכי היא שייכת גם להם.

סעיפים 5-7 לחוק מטילים על המדינה חובות לקדם את האינטרס של קבוצת הרוב בתחום העלייה היהודית לישראל, טיפוח הקשר עם יהדות התפוצות (בתפוצות) וההתיישבות היהודית בישראל. אך אין למדינה, שוב בניגוד למקובל במדינות דמוקרטיות אחרות, חובות מקבילות ביחס לקידום אינטרסים של קבוצות המיעוטים. למעשה, במקום היחידי בחוק בו קיימת התייחסות לאינטרס של קבוצת מיעוט – השימוש בשפה הערבית – הרי שהחוק פוגע במעמד השפה ו"משנמך" אותה. חוקים אינם קובעים רק מה מותר ומה אסור. הם גם קובעים נרטיב – את סיפור החיים של החברה. וחוקי היסוד, לא כל שכן חוק יסוד הצהרתי כמו חוק הלאום, נועדו ליצור את הבסיס העקרוני שעליו

מתנהלת המדינה ואת תעודת הזהות החוקתית שלה. עצוב מאד שאת מה שהבינו האבות המייסדים של מדינת ישראל שיצרו מסמך מאוזן כמו מגילת העצמאות בעיצומה של מלחמה גורלית וחרדה קיומית, ואת מה שהבינו מנסחי חוקות במדינות עם מסורת דמוקרטית מוגבלת במזרח אירופה, לא השכילו להבין מנסחי חוק הלאום: לא ניתן לבסס חברה משותפת ומדינה מתוקנת על בסיס מפלה, המדיר מתוכו חלק משמעותי מאוכלוסיית המדינה. במתכונתו הנוכחית, חוק הלאום מאיים על עתידה של המדינה ועל המשך המפעל הציוני כפי שהכרנו אותו.

פרופ' יובל שני הוא סגן נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה, פרופ' מן המניין בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ויו"ר הוועדה לזכויות אדם באו"ם